

WILLEM DE ZWIJGER EN DE BILT: HOGE BEMOEIENIS MET BILTSE ZAKEN

Dr. Anne Doedens

In de jaren 1562 tot en met 1566, de jaren voordat Prins Willem van Oranje zich aan het hoofd van de Opstand zou plaatsen, heeft hij zich als stadhouder van Holland en Utrecht meer dan eens bezig gehouden met Biltse zaken. Dat is het onderwerp van deze bijdrage.

I. De benoeming van een nieuwe abt voor Oostbroek.

In mei 1563 richtte Prins Willem van Oranje zich tot landvoogdes Margaretha van Parma om haar de benoeming van Christoffel Aelberts als coadjutor [adjunct] van de abt van Oostbroek [Jacob van Baern] te bevestigen.¹ In januari 1564 bericht hij de landvoogdes met bisschop Frederik Schenck van Toutenburg overleg te zullen voeren over het bestuur van de abdij Oostbroek.² Er waren daar problemen ontstaan.³ De gezondheid van de abt liet immers te wensen over. Ook in 1565 en in 1566 is de Prins met deze zaak bezig.⁴ Op 25 februari 1565 overleed de abt en ontving de Prins het verzoek Christoffel Roest tot abt te benoemen.⁵ Prins Willem honoreerde dit verzoek. Op 3 maart 1566 stuurde hij

de landvoogdes het verzoek de prior van Oostbroek, Christof Alberti [Roest] tot abt te benoemen.⁶

II. Prinselijke voorspraak tijdens de Opstand.

Ook in 1575 was Willem van Oranje met Biltse zaken bezig. Op 9 november 1575 – als tijdsbepaling: 13 maanden na Leidens ontzet – verzoekt hij de magistraat van Grave om de volgens de Prins ten onrechte in Gorinchem gevangen Biltenaar Alphert Ruys vrij te laten. Hij zou de zaak van de Opstand welgezind zijn.⁷ De afloop van deze zaak is niet bekend.

III. Illegale bomenkap en harde maatregelen daartegen

Het overgrote deel van de correspondentie van de Prins over deze zaken is in het Frans gesteld en gaat over bestuurlijke zaken, zonder dat de omgeving van de 'gewone man' in beeld komt. Dat is anders in een brief, die hier volledig wordt afgedrukt met daarvoor de bijbehorende transcriptie.

Het gaat over illegale bomenkap bij en in de omgeving van de abdij. Er wordt gedreigd met

hoge geldboetes en zelfs lijfstraffen tegen de daders.

Deze illegale bomenkap heeft wellicht ook te maken met het zoeken naar brandstof in de winter van 1561/62. Weliswaar was deze winter niet zeer koud, maar brandstof bleef in de winter een eerste levensbehoefte.⁸ Hierna volgt de genoemde transcriptie [tussen haken staat bij enkele woorden de 21ste eeuwse betekenis], voorafgegaan door een weergave in hedendaags Nederlands.

Betreffende het klooster Oostbroek en het Vrouwenklooster

[Van] de Prins van Oranje, Graaf van Nassau en Stadhouder, president en raadsheer des konings van het Hof van Utrecht

[aan] de eerste deurwaarder of hiermee te belasten pander [deurwaarder] van dit hof

Saluut

Aangezien de Eerwaarde Heer Abt en de kloostergemeenschap van Oostbroek evenals de Vrouwe Abdis en de kloostergemeenschap van het Vrouwenklooster en andere onderdanen van het land van Utrecht ons in een officieel verzoek

hebben meegedeeld:

dat zij langs de wegen en paden van hun kloosters diverse eiken, essen, populieren, wilgen en andere bomen hebben geplant;

dat zij nog veel meer bomen willen planten ten nutte van het land als geheel, op voorwaarde dat zij verlost zullen worden van langstreckende lieden en anderen, leeglopers en bedelaars, die deze pas geplante bomen, klein en groot, niet alleen 's avonds en 's nachts, maar ook bij vol daglicht, massaal omkappen en deze bomen afvoeren naar verschillende plaatsen binnen Utrecht en naar elders, naar de aanpalende dorpen en

dat dit ernstige schade en nadeel voor de algemene welstand van dit land met zich meebrengt en

dat deze alleen maar toenemen, tenzij hiertegen maatregelen genomen worden.

Daarom hebben wij goede nota genomen van deze dingen en geven wij uitdrukkelijk opdracht dat U als eerste deurwaarder het volgende, na voorafgaande aankondiging door middel van het luiden van de klok, officieel in 's Konings naam bekend maakt in de stad en land van Utrecht en overal waar het nodig is:

dat het ieder verboden is om af te

Ziner ofte ebbeste bevingen zonder boorzaken blychende te
 oorloff ende consent vander grouwheit ofte eygenaar band
 daer was zu gesonden sulder boesen merkes daer sijn sijn
 betoijg te leuere als zu gecalougeert sulder boeden
~~contracten~~ op penne van te bidden met talle reyse end
 boer velle pots plantsoer ofte heesjer t boer Carolus
 gilden byder geneer die bisonder sulder boeden
 contracten van dafte gadaer te hebben sijn dat groet
 sent benonder boeden off dat men hem sulde ont
 sijnge en Ende sijn velle benonder mogte
 boeden yemandt sulde tot tboer of meer malis
 gadaer te hebben op penne van arbitrare terechte
 boer boer die verminde boer boer Als velle
 boer ende bruchon yemplonant sulder boeden
 daer helst tot prouffyt vander eygenaar die boer pots
 ofte boemer ende vander selst tot prouffyt vander
 officier die d'vrentio doet sal goudt dat de
 vder officier geoorloft sal boesen der ouertied
 van d'ofst in rompositus tantsangen Des Convent
 hebben by t'pogel vder justitie vander boer sijn
 by forme van placate hier op doet d'vrentio Alder
 gadaer Contracten den 27 february 1562

tweemaal of meer in overtreding is geweest, door de rechter boven op de genoemde geldelijke boete nog een [extra] straf zal worden opgelegd;

dat deze boeten voor de helft toe zullen vallen aan de eigenaar van deze bomen en voor de andere helft aan de ambtenaar die de boete int / het vonnis uitvoert, zonder dat het deze ambtenaar vrijstaat extra betaling te vragen voor zijn moeite.

Ter officiële bevestiging hebben wij het gerechtszegel van het genoemde Hof in de vorm van een plakkaat hier op doen drukken. Aldus gedaan te Utrecht op de 20de februari 1562.

beroerende Tconvent van Oostbroeck ende Vrouwe clooster

Die prince van Orangien, Grave van Nassouwen ende Stadhouder President ende Raeden Sconynx inden Hove van Utrecht

Den eersten deurwaerder ofte pander inden selve hove heyrop versocht

Saluyt.

Alsoo die eerweerdige heere abdt ende Convente

*van Oostbroeck, vrouw abdisse ende gemeen [de
gemeenschap van het] convente van Vrouwen clooster
ende andere ondersaten slandts van Utrecht ons
by Requeste te kennen gegeven hebben, hoe dat
zylieden gepoot ende doorsteken [geplant] hebben
voor ende omme heurluyden Convente wegen
ende stegen diversche eycken essen pappelen
willigen ende andere boomen ende noch veel meer
poten ende steken soudent tot orboir prouffeyt
ende welvaert vanden gemenen landen zoo verre
zyluyden mochten bevryt zyn vanden gaende
ende commende man ende anderen ledichgangers
ende bedelaers die de selfde gepoete ende gesteken
boomen cleyn ende groot met groote menichte
by avonde by nachte ende oick by schonen licht
en dage omme houden ende tot diverschen
plaetsen binnen Utrecht ende elders inden
dorpen hemluyden naest geseten breynngen totter
supplianten groeten scade ende achterdele van den
gemeenen welvaeren van desen lande ende noch
meer sonde ten waere hyer inne voersien werde*

*Soo eyst [is het] dat wy de saecken voor
overgemerckt ende gecommitteert hebben ende
committeren by desen by voorgaende clockludynghe
binnen der stadt steden ende landen van Utrecht
ende alomme daert van noede wesen sal ende ghy
[de eerste deurwaerder] daer toe versocht sult wesen
openbaerlyck van Co[ninklijke] Ma[jsteits] wegen*

te verbieden eenen yegelick van wat sate qualiteyt ofte conditie [ongeacht zijn herkomst, hoedanigheid of toestand] hy zy enige eycken esschen, pappelen, willigen ofte andere poten plantsoenen ofte beesters staende ende wasschende opden supplianten ofte anders landen aff te souden breecken wyt te royen ofte ewech te breyngen zonder voorgaende blyckende rooy oorloff [rooitoestemming] ende consent vanden grontheer ofte eygenaer vande daervan zy gehouden sullen wesen metter daet schriftelyck bewys te leveren als zij gecalongeert [? Waarschijnlijk: smadelijk betrappt worden] sullen werden op peyne van [op straffe van] te verbueren telcke reyse ende voor elcke pote plantsoen ofte heester twee Carolus gulden [= bijna 3 gram goud of 23 gram zilver] by dengenen die bevonden sullen werden contrarie van desen gedaen te hebben tsy dat zy opt feyt bevonden werden [ongeacht of men betrappt wordt] off dat men hem sulcx over tuygen can [of als er (een) getuige(n) is/zijn] Ende soe verre bevonden mochten werden yemandt sulcx tot twee oft meer maelen gedaen te hebben, op peyne van arbitrale correctie [een strafvonnis door de rechter] boven die pecunuele [geldelijke] boete voors[eyt] Als welcke boeten ende bruycken [boetes] geemployeert sullen werden [toe zullen vallen], den helft tot prouffyt van den eygenaer der voors[eyde] poten ofte boemen ende dander helft tot prouffeyt van den officier die dexecutie doen sal, zonder dat de voorn[oe]mde]

officier geoorloft sal wezen, den oversaede van desen In compositu tontuangen des toirconde [ter officiële bevestiging] hebben wy tsegel van Iustittie van den voors[eyde] hove by forme van placcate hyer op doen drucken Aldus gedaen Tutrecht den 20en february 1562.⁹

¹ Algemeen Rijksarchief van België, Audiëntie 86, f. 27 r. Verzonden 1/5/1563 vanuit Breda.

² Idem, Audiëntie 89, f. 112 r. Verzonden vanuit Breda, 23/01/1564.

³ Ibidem, f. 117 r.- 118v. Verzonden 28/01/1564.

⁴ Algemeen Rijksarchief van België, Audiëntie 86, f. 70 minuut r.

⁵ Ibidem, f. 105.

⁶ Ibidem, 103 r-v.

⁷ Oud Archief Grave 151. Brief van 09/11/1575, verzonden vanuit Rotterdam.

⁸ J. Buisman, Duizend jaar weer wind en water in de Lage Landen, III [1998] 583v.

⁹ Het Utrechts Archief. Hof van Holland 19-1, f. 333 r-v .